

Rasisme og motstand: Minoritetsungdom slår tilbake

Racism and Resistance: Young Norwegian Minorities Fight Back

Azin Banafsheh

Forsker Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo
azinbanafsheh@gmail.com

Rune Ellefsen

Forsker Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo
rune.ellefsen@c-rex.uio.no

Sveinung Sandberg

Professor Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo
sveinung.sandberg@jus.uio.no

Sammendrag

Mange etniske minoriteter opplever rasisme som et stort problem i Norge. Dette gjelder spesielt mikroagresjoner basert på kulturelle forestillinger om at «det norske» er overlegent. I denne artikkelen beskriver vi ulike former for rasisme og legger vekt på hvordan disse ble motarbeidet gjennom det vi kaller hverdagsmotstand. Studien er basert på 41 kvalitative intervjuer med personer med minoritetsbakgrunn, hovedsakelig svarte, som deltok i Black Lives Matter-demonstrasjonene i Norge. Fem former for hverdagsrasisme var spesielt framtrædende: skjellsord og nedsettende ytringer, forskjellsbehandling og diskriminering, antakelser om ikke å være «norsk», antakelser om lav sosial status og fordomsfull inkludering. Dette var i hovedsak mikroagresjoner som fant sted i hverdagslig sosial samhandling. De fem vanligste reaksjonene på rasisme var forsøk på å motvirke den ved å ignorere, konfrontere, dele erfaringer, rapportere og demonstrere. Studien viser hvor sentralt det hverdagslige er for å forstå etniske minoriteters opplevelser av rasisme – og motstand. Vi argumenterer for at denne typen hverdagsmotstand, er viktigere enn både politisk protest og formelle rapporteringer. Dette er fordi hverdagen har en regelmessighet og kontinuerlig tilstedeværelse som andre former for motstand mangler. Minoriteter i Norge opplever mye hets og forskjellsbehandling, men de er ikke passive ofre. Denne studien viser hvordan de aktivt forhandler, håndterer og kjemper mot rasisme.

Nøkkelord

Rasisme, Antirasisme, Diskriminering, Mikroagresjoner, Motstand

Abstract

Studies shows that racism is widespread in Norway, especially in the form of microaggressions based on cultural notions about the superiority of “Norwegianness”. In this article, we explore different forms of experienced racism and emphasize how the reactions to these can be understood as distinct types of resistance. Our study is based on 41 qualitative interviews with participants in the Black Lives Matter demonstrations in Norway, mainly young black people with minority backgrounds. Five forms of everyday racism stand out in the participants’ experience: slurs and derogatory statements, unequal treatment and discrimination, expectations of not being “Norwegian”, assumptions about low social status, and prejudiced inclusion. These were mainly microaggressions that took place during everyday social interactions. The five most common reactions through which they actively countered

racism was by ignoring, confronting, sharing experiences about, reporting, and protesting it. This study shows how important everyday life is to understand ethnic minorities' experiences with racism – and their resistance. We argue that what we call “everyday resistance” is more important than both political protest and formal reporting. This is because everyday life has a regularity and continuous presence that other forms of resistance lack. Minorities in Norway frequently experience harassment and discrimination, but they are not passive victims. This article shows how they actively negotiate, tackle, and fight racism.

Keywords

Racism, Antiracism, Ethnic discrimination, Microaggressions, Minority experiences

Innledning

Det går i bølger hvor mye offentlig og politisk oppmerksomhet rasisme gis i Norge. Drapet på Benjamin Hermansen utløste en runde med intens oppmerksomhet tidlig på 2000-tallet, terrorangrepene 22. juli i 2011 utløste en annen. Den siste bølgen var knyttet til Black Lives Matter-bevegelsen (BLM), som førte til mobilisering både på gata, i sosiale media og i den brede offentlige samtalen. Bølgene kom i kjølvannet av «kritiske hendelser» (Andersson et al., 2012) og har en dynamikk kjent fra studier av sosiale bevegelser hvor protest og demonstrasjoner sprer seg både nasjonalt og globalt (Soule & Roggeband, 2018). Ofte øker anmeldelser av rasisme i kjølvannet av slik økt oppmerksomhet. Mens protester og anmeldelser går i bølger, er nok rasismen i samfunnet mer konstant. Det er også den vanligste – og vi vil påstå viktigste – formen for motstand mot rasisme. Det vi kaller hverdagsmotstand, finner sted i gjentatte og dagligdagse mellommenneskelige møter, og kan for eksempel være forskjellige former for konfrontasjon eller det å dele eller snakke om negative erfaringer med andre – enten de har minoritetsbakgrunn eller er fra den hvite majoriteten.

Rasisme og negative holdninger til minoritetsgrupper er veldokumentert i Norge. De fleste hatefulle ytringene som blir rapportert til politiet er knyttet til etnisitet (Politidirektoratet, 2016), mens en tredjedel av befolkningen viser fordommer mot muslimer (Hellevik, 2020). Etnisk diskriminering er dessuten utbredt i arbeidsmarkedet (Midtbøen, 2021; Midtbøen & Rogstad, 2012), og mange personer med innvandrerbakgrunn opplever rasisme og diskriminering som del av hverdagen (Erdal et al., 2019; Vrålstad & Wiggen, 2017). Når rasisme og etnisk diskriminering skjer i gjentakende hverdagslige interaksjoner, får det ofte lite oppmerksomhet (Adam, 1978). Denne typen *hverdagsrasisme* kan komme tydelig til uttrykk gjennom skjellsord og ekskluderende handlinger, men er som regel mer skjult (Andersson, 2023). De subtile uttrykkene for rasisme, som ofte kalles mikroaggressjoner, kan noen ganger være mer problematiske, krenkende og skadelige enn åpenlyse rasistiske handlinger (Swim et al., 2003).

Denne studiens formål har vært å kartlegge hvordan rasisme kommer til uttrykk i hverdagen til etniske minoriteter i Norge, og hvordan de som blir utsatt for dette, reagerer. Vi har derfor intervjuet unge norske mennesker med minoritetsbakgrunn, hovedsakelig svarte, om deres erfaringer med fordommer og forskjellsbehandling og deres reaksjoner på det. Det finnes få empiriske studier av denne «hverdagslige» motstanden mot rasisme i Norge. Først presenterer vi de fem vanligste formene for hverdagsrasisme deltakerne beskrev: skjellsord og nedsettende ytringer, forskjellsbehandling og diskriminering, antakelser om ikke å være «norsk», antakelser om lav sosial status og fordomsfull inkludering. Deretter ser vi på de fem vanligste måtene deltakerne gjør motstand mot rasisme på. Vi viser hvordan de ignorerer, konfronterer, deler erfaringer, rapporterer og demonstrerer.¹ Slik motstand eller «hverdagslig antirasisme» har fått lite oppmerksomhet i forskningen sammenliknet med de offentlige tiltakene mot rasisme og etnisk diskriminering (Lamont & Fleming, 2005;

1 Analysen av motstand mot rasisme bygger på en engelsk artikkel vi har publisert om samme tematikk (Ellefsen et al., 2022).

Paradies, 2016). Studien vår viser hvor viktig det som foregår i hverdagen, er for å forstå både hvordan rasisme kommer til uttrykk, og hvordan den motarbeides.

Rasisme og diskriminering

Tradisjonelt har rasisme blitt forstått som det å tildele mennesker negative egenskaper basert på deres «reelle eller forestilte» forskjeller (kulturelle, religiøse, etniske) fra majoritetsbefolkningen, for så å fremstille dem som underordnede og bruke underordningen til å forklare og rasjonalisere forskjellsbehandling (Memmi, 2000, s. 172). I rasismeforskningen er ideen om raser i hovedsak erstattet med etnisitet som grunnlag for forskjellsbehandling. Det framheves at nedvurdering av andre skjer på bakgrunn av hudfarge, men også basert på språk, andre ytre trekk og religiøse markører (Bangstad, 2017). I sorteringen av mennesker ut fra ytre kjennetegn er likevel hudfarge fortsatt helt sentralt for å forstå rasisme (Führer, 2021; Eriksen, 2021). Vi bruker begrepet «rasisme» som en samlebetegnelse for å vise til de mange ulike formene for negativ kategorisering av andre mennesker som er basert på ideer om «rase» eller etnisitet.

Vi avgrenser primært analysen til rasisme i hverdagslige interaksjoner. Slik rasisme forstår vi ikke kun som et uttrykk for individuelle fordommer, men som koplet til større samfunnsmessige prosesser og strukturer (Essed, 1991, 2002). Dette kan enten være sosioøkonomiske og materielle faktorer eller «kulturelle faktorer som symbolske klassifikasjonsmønstre» (Midtbøen, 2021), som er det vi legger mest vekt på. Essed (1991) beskriver hverdagsrasisme som tre gjensidig avhengige prosesser: marginalisering av grupper som identifiseres som etnisk annerledes; problematisering av (tildelte) egenskaper ved andre kulturer og identiteter; og begrensning av motstand gjennom ydmykelse og andre metoder. Sue et al. (2007) skiller mellom ulike former for mikroagresjoner: mikroangrep, mikrokrenkelser og mikrounderkjennelser. Mikroagresjoner er korte, hverdagslige sosiale utvekslinger som formidler nedsettende meldinger – enten det er intendert eller ikke – til mennesker som ikke er hvite, fordi de tilhører en etnisk minoritet (Sue et al., 2007). De formene for rasisme vi finner i vår studie, har paralleller til det Essed (1991) og Sue et al. (2007) beskriver og kretser rundt dagligdagse møter med andres negative følelser, fordommer og diskriminerende atferd (se også Swim et al., 2003).

Til tross for mye dokumentasjon av etnisk diskriminering i Norge blir dette sjelden beskrevet som rasisme i forskningen (Harlap & Riese, 2021; Midtbøen, 2021). Enkelte hevder derfor at vi lever i en post-rasistisk tidsperiode, der rasisme ofte ansees som fraværende fordi samfunnets forståelse av rasisme ikke fanger opp de mer skjulte formene (Ikuenobe, 2011; Coates, 2011). Når begrepet «rasisme» brukes i forskningen, omfatter det også svært ulike fenomener (Rogstad & Midtbøen, 2009). Voldelige angrep begrunnet i rasistisk ideologi blir som regel beskrevet som rasisme, men de mer subtile formene for hverdagsrasisme, ofte knyttet til oppfatninger om nasjonalitet og «norskhet», er mye mer utbredt (Dankertsen & Kristiansen, 2021; Erdal, 2021; McIntosh, 2013). Dette kommer ofte til overflaten i form av mikroagresjoner (Sue et al., 2009). Å utøve slike skjulte former for hverdagsrasisme innebærer mindre risiko for motstand, personlig stigmatisering og å bli stemplet som rasist (Høy-Petersen, 2021). For dem som utsettes for hverdagsrasisme, er deres egen reaksjon i situasjonen og i etterkant avgjørende for hvordan dette oppleves (Swim et al., 2003).

Reaksjoner på rasisme

Hverdagsrasisme kommer til uttrykk på mange ulike måter, og de som utsettes for det, reagerer også forskjellig. Åpenbare rasistiske ytringer og handlinger er lettere å sette inn offentlige tiltak og mobilisere mot, men hverdagsrasismen er ofte mer utfordrende å sette

ord på – og reagere mot. Mens en lang rekke sosiologiske arbeider undersøker rasismens ulike former, omfang og konsekvenser, har langt færre studier sett på hvordan de som opplever rasisme, reagerer på dette. Essed (1991, 2002) argumenterer for at studier av reaksjoner kan gi innsikt i hvordan de som opplever rasisme, protesterer eller øver motstand, og om visse reaksjonsformer er mer vellykkede enn andre. Det som er gjort av forskning, viser at det er stor variasjon i reaksjonene: fra passiv tilbaketrekning og å ikke fortelle noen om hendelsen, til mer aktive konfrontasjoner og forsøk på å motbevise fordommer (Feagin, 1991; Hyers, 2007; McNeilly et al., 1996; Andrews & Dorinda, 2012). Kontekst påvirker også hvordan diskriminerte minoriteter reagerer. En studie av muslimer viser hvordan de kan forbli tause når de møter rasisme, «for å unngå problemer med myndighetene» og av frykt for represalier (Lems, 2021, s. 1206–1207). Slike reaksjoner er i tråd med utbredte forståelser av ofre: De håndterer rasisme gjennom sosial tilbaketrekning eller ved passivt å akseptere en underordnet status (Warren, 2000).

Andre og mer aktive reaksjoner inkluderer å konfrontere eller ufarliggjøre personer som utøver rasisme, samt forsøk på å opplyse andre grupper som utsettes for rasisme (Fleming et al., 2012). Mennesker som opplever etnisk diskriminering, kan også «posisjonere seg» i konfrontasjoner på måter som former dem som subjekter, og da ikke bare som underordnede, men på måter som gir muligheter for motstand og autonomi (Ohnmacht & Yildiz, 2021, s. 150). Etniske minoriteter har for eksempel motarbeidet etniske fordommer ved aktivt å hevde sin egen tilstedeværelse i det offentlige rom (Krause & Li, 2020). Mer formelle måter å reagere mot diskriminering på inkluderer rettslige søksmål samt å rapportere rasistiske hendelser til myndighetene (Feagin, 1991). Hvordan minoritetsgrupper reagerer i situasjonen og i etterkant, varierer imidlertid på tvers av historiske og geografiske kontekster og populasjoner (Lamont et al., 2016). Dette viser også at mellommenneskelige fordommer bør forstås som en «prosess» eller «utveksling» som kan ta mange retninger – og der reaksjonen spiller en avgjørende rolle – snarere enn å være et endepunkt for uunngåelig viktigmisering (Hyers, 2007, s. 8).

I denne studien beskriver vi deltakernes ulike reaksjoner på rasisme – å ignorere, konfrontere, dele erfaringer, rapportere og demonstrere – som motstand fordi det understreker at de er aktive handlinger, som skiller seg fra tilbaketrekning og passiv tilpasning. Motstand innebærer opposisjonelle handlinger (Hollander & Einwohner, 2004) og aktørskap som utøves i en opposisjonell relasjon til makt (Johansson & Vinthagen, 2016). I motsetning til motstand via deltakelse i organiserte protester og det å påkalle myndigheter til å gripe inn mot rasisme, omfatter «hverdagsmotstand» uformelle og ofte individuelle opposisjonelle handlinger som er mer skjult (Scott, 1985). De fem måtene å gjøre motstand mot rasisme på som vi beskriver, deler mange likheter med det andre har kalt hverdags-antirasisme (Aquino, 2016, s. 105). På samme måte som Whitehead (2015, s. 375) forstår vi disse individuelle reaksjonene som dagligdagse «øyeblikk-for-øyeblikk»-handling som motarbeider rasisme i naturlig forekommende interaksjoner. Vi flytter dermed fokus fra hvordan man kan bekjempe rasisme gjennom offentlige initiativer, til hvordan mennesker motvirker rasisme i hverdagen (se Lamont & Fleming, 2005; Pollock, 2008) – og ser på antirasisme «nedenfra».

Vår studie identifiserer fem former for opplevd rasisme, og fem former for motstand mot rasisme blant de unge, norske deltakerne med etnisk minoritetsbakgrunn. Kartleggingen av motstandsformene er vårt mest originale bidrag til forskningen på rasisme i Norge (se også Ellefsen et al., 2022). Vi inkluderer former for rasisme for å gjøre det tydelig hva det er deltakerne i studien reagerer på – og for å foreslå en tidlig kategorisering av disse erfaringene. Ved å legge vekt på *motstand* mot rasisme viser vi hvordan stigmatiserte grupper ikke er

passive overfor rasismen de opplever. De fleste prøver å minimalisere effekten av og aktivt motarbeide hetsen de møter.

Metode og data

Vi har gjort 41 kvalitative intervjuer med unge i alderen 16 til 33 år i Norge. Alle hadde etnisk minoritetsbakgrunn og deltok i BLM-demonstrasjonene i 2020 i Norge. Deltakelse i BLM var inklusjonskriterium fordi forskningsprosjektet vårt også omfatter en delstudie om Black Lives Matter-bevegelsen (Ellefsen et al., 2022). Vi oppsøkte i hovedsak personer som ikke var erfarne aktivister eller særlig involvert i antirasistisk organisering. Vår primære interesse var «vanlige» protestdeltakere. Utvalget er mangfoldig når det gjelder etnisk bakgrunn, hudfarge og tidligere deltakelse i politisk protest (se tabell 1).

Tabell 1. Deltakernes karakteristika (N = 41)

Kjønn	
Kvinne	27
Mann	14
Alder	
16–20	15
21–25	12
26–30	12
31–33	2
Hudfarge	
Svart ¹	30
Annet ²	11
Foreldres bakgrunn	
Afrika ³	23
Asia ⁴	8
Europa ⁵	1
Latin-Amerika	1
To land ⁶	8
BLM som første demonstrasjon	
Ja	18
Nei	23

¹ Inkluderer syv deltakere med én forelder fra Afrika og én forelder fra Norge.

² Inkluderer åtte deltakere med opprinnelse fra Midtøsten, to fra Asia og én fra Latin Amerika.

³ Deltakere som beskrives som svarte i artikkelen, har foreldre som ble født i Afrika.

⁴ Inkluderer fire deltakere med opprinnelse fra Midtøsten (muslimske land) og én fra Øst-Asia og en fra Sørøst-Asia. Disse gruppene opplever ulike former for rasisme, hovedsakelig knyttet til religion (Banafsheh et al., 2021) og den andre gruppen knyttet til etnisitet. Vi har kombinert disse siden forskjellen ikke er hovedargumentet i denne artikkelen.

⁵ Denne deltakerens foreldre er opprinnelig fra Sør-Europa.

⁶ Seks deltakere hadde én forelder fra Norge og én fra Afrika, én hadde én forelder fra Asia, og én hadde én forelder fra Karibia.

I intervjuene stilte vi spørsmål om erfaringer med og reaksjoner på både rasisme, diskriminering, hatytringer og fordommer. Denne brede tilnærmingen gjorde at vi bedre kunne fange opp de mer subtile formene for rasisme. Ordet «rasisme» har en sensitiv status og historie i Norge (Bangstad, 2015), og enkelte deltakere kunne være usikre på om det de hadde opplevd, burde betegnes som rasisme eller noe annet. Med en bred tilnærming fikk vi også med erfaringer som kunne være i grenselandet for hva deltakerne selv ville beskrive som rasisme.

Intervjuer ble gjennomført mellom september 2020 og oktober 2021, og varte i gjennomsnitt 1,5 time. Deltakerne ble rekruttert gjennom uformelle sosiale nettverk og på sosiale medier. 18 intervjuer ble gjennomført på kafeer eller andre offentlige steder, mens 23 ble gjennomført online på grunn av covid-restriksjoner. 33 intervjuer ble utført av førsteforfatteren, som har iransk bakgrunn, mens resten ble utført av forskere med etnisk norsk majoritetsbakgrunn. Det kan være lettere for deltakere å diskutere rasisme med en forsker som selv har minoritetsbakgrunn enn forskere fra den hvite majoriteten. Vi observerte imidlertid få slike forskjeller i intervjuene (se også Damsa & Ugelvik, 2017). Dette kan skyldes at vi intervjuet personer som hadde deltatt i BLM-demonstrasjoner og derfor hadde reflektert mye rundt og hadde tydelige fortellinger om rasisme. Dette er også en viktig kontekst for fortolkningen av sitatene i vår studie. Den politiske bevegelsen de deltok i, preget måten de forstod og snakket om rasisme på. Vi tror likevel at det som framkommer i intervjuene, er mer generelt og dekkende for bredere grupper av ikke-hvite etniske minoriteter.

Datamaterialet ble kodet og systematisert ved hjelp av dataprogramvaren NVivo, etter prinsippet om abduktiv analysemetode (Bertilsson, 2004). Deltakernes beskrivelser ble kodet etter ulike former for opplevd rasisme og deretter ulike former for reaksjoner og motstand. Etter en prosess med koding og revidering endte vi opp med fem hovedkategorier for opplevelser av rasisme, og fem hovedkategorier for motstand.

Fem former for rasisme

Vi identifiserte fem ulike former for hverdagsrasisme: skjellsord og nedsettende ytringer, forskjellsbehandling og diskriminering, antakelser om ikke å være «norsk», antakelser om lav sosial status og fordomsfull inkludering. I fortsettelsen gir vi eksempler på og diskuterer kjennetegn på de ulike formene opp mot hverandre. Noen av deltakerne fortalte også om mer fysisk og fiendtlig kroppsspråk ved at de ble spyttet på eller forsøkt slått, og ved reell vold, men de formene for rasisme vi beskriver her, var de vanligste blant deltakerne i studien.

Skjellsord og nedsettende ytringer

Deltakerne fortalte om erfaringer med rasistiske uttrykk. Negative skjellsord, henvisning til fenotypiske trekk eller n-ordet var vanlig (Scherr & Larson, 2010). Benjamin (33) lo da vi spurte om han har opplevd rasisme: «Det er så mye at det har blitt litt komisk, men hvis jeg starter fra barneskolen så er det skjellsordene, neger og nigger.» Serawa (26) forteller også om rasisme fra tidlig alder: «Jeg husker veldig godt er at det var en gutt i klassen som mobba meg veldig mye og kalte meg brun bæs, neger og sa 'du er så svart.'» Guled (26) har også liknende erfaringer:

Jeg ble kalt neger og da var jeg liksom 'okei, shit'. Jeg var veldig usikker, jeg var veldig alene, nytt sted [...]. Men så gikk jeg hjem igjen, så på dag to kom jeg tilbake, og da er jeg pissed. Så sier han «neger» en gang til, samme gutten.

Personer med minoritetsbakgrunn er langt oftere utsatt for hatytringer rettet mot hudfarge, etnisitet og religiøs bakgrunn i skolen. Det gjelder særlig for dem som går på en skole med en lav andel elever med innvandrerbakgrunn (Nadim & Fladmoe 2021). Kiden (27) fortalte at han har opplevd «apelyder fra sidelinjen fra motstanderlag og blitt kalt neger på fotballbanen». Videre fortalte han om en opplevelse da han stod og ventet på bussen, hvor en mann lagde apelyder etter ham: «Sånn helt ut av det blå: 'Ho ha ha' også bare kjørte han videre.» Aron (18) hadde en annen opplevelse som hadde satt spor:

Den verste hendelsen var da jeg var 10 år og jeg gikk hjem fra skolen med noen venner og vi så en hund. Vi spurte «er det en rottweiler?» og karen svarte «ja». Så husker jeg at jeg sa «er ikke de ulovlig i Norge?» Han svarte «jo, og negere og». Rett i trynet til en 10-åring.

Rasismen som deltakerne opplevde, handlet ikke kun om hudfarge, men også markører knyttet til religion, etnisitet og kultur. Yasmin (17) fortalte om en hendelse som skjedde i køen utenfor et gatekjøkken:

Det kommer noen gutter foran oss. Jeg ville bare hjem og sove liksom, og så kommer han bort til vinduet mitt, skikkelig inntil meg, og jeg sier bare «fjern deg, kan du gå bort», «stikk av, kis». Så sier han «neger» og jeg bare: «Hva sa du?» Jeg gikk ut av bilen. Så jeg bare: «Hei, hva sier du, si det igjen». Han bare: «Jævla svarting, møkkakjerring, jævla hijabkjerring, jævla terrorister».

Eksempelene viser hvordan denne formen for rasisme var eksplisitt, ofte intendert og omfattet negative og nedlatende ytringer om deltakernes etnisitet og etniske markører (se også Memmi, 2000). Skjellsord og nedsettende ytringer likner hva Sue et al. (2007) kaller mikroangrep – en form for mikroaggresjon. Sammen med forskjellbehandling og diskriminering som vi beskriver nedenfor, er dette likevel den formen for rasisme vi presenterer som har flest likhetstrekk med det som vanligvis forbindes med mer «tradisjonelle» former for rasisme.

Forskjellsbehandling og diskriminering

En annen form for rasisme var forskjellsbehandling og diskriminering ved at deltakerne hadde en oppfatning om eller erfaring med at de ikke fikk like muligheter, eller like *mange* muligheter som andre, enten det var at de ikke fikk komme inn på utesteder, eller at de havnet utenfor i arbeidsmarkedet. Behran (29) fortalte at han opplevde å bli ekskludert og forskjellsbehandlet av andre barn på grunn av hudfarge:

Det er ikke noe hyggelig når barnet kommer hjem og gråter fordi de andre barna ikke vil leke på grunn av hudfarge. Det var det som skjedde da jeg var to år. Det har jo åpenbart startet i tidlig alder at man føler på et slags utenforskap på grunn av hudfarge, at man er annerledes.

Liban (26) fortalte om å bli sett på og behandlet annerledes fordi han var en mann med minoritetsbakgrunn:

Jeg har opplevd at folk kanskje ser litt annerledes på meg, på kollektivtransporten, også på en del utesteder så har jeg opplevd at man må prate med vakten for å komme inn, hvis du skjønner hva jeg mener. Og det synes jeg ikke er så kult.

Deltakerne fortalte også om diskriminering i arbeidslivet hvor de opplevde å havne utenfor på grunn av minoritetsbakgrunn. Charifa (31) opplevde at hun ikke hadde like mange muligheter som vennene sine med etnisk norsk bakgrunn:

Jeg er alltid den som sliter med å komme inn for å få et intervju. De forstår ikke dette: «Hæ har du sendt fra deg 100 søknader og bare blitt kalt inn én gang?! Hvordan er det mulig.» Du får lyst til å si «men seriøst ...» Jeg vet at de ser navnet mitt og så [latter] tenker de, nei. Jeg har ingen bevis på det, men jeg kan tenke meg det.

Når personer føler seg diskriminert og urettferdig behandlet, er de mer tilbøyelig til å tolke uskyldige hendelser som uttrykk for fiendtlighet (Perry, 2015). Like fullt er diskriminering grundig dokumentert både i arbeidslivet (Midtbøen & Rogstad, 2012) og andre steder (Erdal et al., 2019; Vrålstad & Wiggen, 2017; Politidirektoratet 2016). Deltakerne i denne studien beskrev hvordan de må gjøre en ekstra innsats for å få like muligheter som majoritetsbefolkningen. Forskjellsbehandling og diskriminering kunne skje både eksplisitt og implisitt, men grunnlaget var som regel deres synlige etniske markører.

Antakelser om ikke å være «norsk»

Denne formen for rasisme handlet om at deltakerne ble oppfattet som ikke *egentlig* å være fra Norge. Det ble for eksempel antatt at de ikke kunne språket, eller de ble nedvurdert på grunn av negative forventninger om at de ikke var «norske». Dette kunne skje både eksplisitt og implisitt, men deltakerne fortalte oftest om det siste. I motsetning til de to første formene for rasisme vi har beskrevet, var de typiske trekkene ved mikroagresjoner tydeligere i denne kategorien (Sue et al., 2009).

Haben (25) brukte selv ordet «mikroagresjoner» og fortalte at hun ofte opplevde dette: «Oi du var flink til å snakke norsk. Takk, jeg er født her, men takk.» Liban (26) hadde også liknende opplevelser:

Det morsomste er når folk sier «hvor kommer du fra», så sier jeg «jeg er fra Oslo». Også sier de «nei, hvor kommer du *egentlig* fra». Man blir alltid spurt om hvor man kommer fra, når man ser annerledes ut.

Deltakerne fortalte også om opplevelser som handlet om hvordan etnisk bakgrunn og hudfarge virket som en markør for det å bli ansett som «norsk» og det å være «godtatt» som norsk borger (Dankertsen & Kristiansen, 2021). Forventninger om at minoriteter ikke kan snakke norsk, eller at de *egentlig* ikke er fra Norge, oppleves som regel negativt. Dette likner den typen mikroinvalidering som Sue et al. (2007, s. 278) kaller «fremmed i eget land». Noen ganger var slike opplevelser mer tydelig negativt oppfattet. Hawa (24) arbeidet på et sykehjem hvor hun opplevde å ikke være ønsket på grunn av hudfargen:

Folk nekter å ta imot hjelp fra meg, og til tross for at jeg er like flink som en hvit person [sukk] [...]. Man blir jo litt målløs når du opplever sånne ting, og når du kommer inn til en bruker eller pasient som sier «er det ikke heller en hvit dame som kan komme inn her?»

Rasismen Hawa møtte, var først og fremst knyttet til hudfarge, og pasienten forventet at hvite pleiere var flinkere enn mørkhudede. Underliggende er det kanskje også en antakelse om at hun ikke var «norsk», fordi hun ikke var hvit, og en usikkerhet i forhold til dette. Usikkerheten pasienten uttrykker, kan være knyttet til både språk, erfaring, utdanning og kompetanse – som implisitt antas å være lavere hos «ikke-norske».

De unge som deltok i denne studien, fortalte at de hadde negative opplevelser av å bli antatt å ikke være «norske» på grunn av hudfarge, etnisk og kulturell bakgrunn. Dette kunne skje ved at de opplevde å bli identifisert feilaktig som «utlendinger» og negative antakelser om bakgrunn og egenskaper knyttet til dette. De kunne også få mer eksplisitte negative kommentarer knyttet til dette. De negative antakelsene innebar å bli plassert i en utgruppe, som ble satt i kontrast til en favorisert inngruppe. Grunnlaget for denne formen for rasisme og mikroagresjon, og det underliggende implisitte symbolske klassifikasjonsmønsteret (Midtbøen, 2021) er at «det norske» er overlegent andre former for etnisk og kulturell tilhørighet.

Antakelser om lav sosial status

Denne formen for rasisme handlet om at deltakerne i møte med andre ikke ble anerkjent eller respektert for den rollen og posisjonen de hadde. Her er ikke intensjonen nødvendigvis å forskjellsbehandle, men det blir likevel et resultat av forventninger knyttet til hva «ikke-norske» minoriteter er og kan få til eller gjøre (Jean & Feagin, 1998). Antakelsene om lav sosial status kunne for eksempel skje i jobbsammenheng, hvor det ble antatt at deltakerne hadde en lavere posisjon på arbeidsplassen, eller i private sammenhenger, hvor de ble knyttet til stigmatiserte grupper som kriminelle eller prostituerte.

Charifa (31) hadde flere slike opplevelser, både i jobbsammenheng og i det offentlige rom: «Jeg har blitt spurt om ‘how much, how much? [...] det tok lang tid før jeg skjønnte ‘å ja, folk tror jeg er prostituert’. Folk bare antar det.» Noen deltakere jobbet i posisjoner hvor de hadde et større ansvar og ledet andre ansatte, men opplevde likevel ofte at de ble antatt å ha en lavere posisjon. Charifa (31) fortalte videre hvordan hun ble tatt for å være vaskehjelp på skolen der hun skulle i gang med å lede et møte:

Jeg sier «hei er du ferdig med å bruke rommet?» Vedkommende hører ikke dette, og hun bare hører at jeg kakler og mumler, men så [latter] det hun svarer meg, er «neste gang kan du vennligst sørge for at du vasker ordentlig under kateteret mitt».

Guled (26) opplevde noe liknende:

Jeg er prosjektleder, men noen ganger så vil ikke folk høre på svaret ditt. Vi har noen som vasker i hallen. Så kommer han og lurer på om dette er sånn og sånn, så sier jeg «ja, det er sånn vi vil ha det». Så svarer han: «Hvem er det som bestemmer her?»

Slike opplevelser viser hvordan folks ytre egenskaper utløser forventninger om kompetanse, rolle og status – og påfølgende status-nedvurdering for minoriteter (Orubapo, 2008). Det likner den typen mikroforfølgelse som Sue et al. (2007, s. 278) kaller å bli ansett som «en annenrangs borger». Ekow (30) beskrev noe av det samme. Han fortalte at han gikk i joggebukser til banken for å signere papirer for bedriften han selv eide.

Så satte jeg meg ned, og han i banken ser seg rundt, akkurat som om han venter på noen. Så kommer han opp til meg «vi stenger snart». «Jeg skulle komme her og signere noen papirer.» Og så sier han: «Åh ja, det er deg.»

Det er mulig at joggebuksene spilte inn, men det var nok ikke uten betydning at Ekow (30) hadde minoritetsbakgrunn. Kombinasjonen gjorde i hvert fall at han ikke ble antatt å kunne være en bedriftseier. Minoriteter opplever ofte rasisme i arbeidsmiljøet (Schneider et al., 2000). Subtil rasisme på arbeidsplassen er ofte knyttet til samfunnsstrukturer og diskurser som gjennom hverdagslige hendelser umyndiggjør minoritetspersoner (Van Laer & Janssens, 2011). Antakelser om lav sosial status er ofte en indirekte og subtil form for rasisme, der enkeltpersoner fra etniske minoriteter rangeres lavere i det sosiale hierarkiet på bakgrunn av negative gruppebaserte forventninger.

Fordomsfull inkludering

Det vi kaller fordomsfull inkludering, er forsøk på å inkludere enkeltpersoner samtidig som dette synliggjør fordommer mot gruppen personen tilhører. Det kan sees når personer med minoritetsbakgrunn beskrives som å være positivt lik den hvite majoriteten *trass i*

minoritetsgruppens antatte «iboende negative egenskaper». Noe av det samme kommer til syne når minoritetens ytre egenskaper og bakgrunn blir trukket frem som positive fordi de har likheter med majoritetsbefolkningen.

Deltakerne beskrev for eksempel episoder hvor det ble gjort en tydelig sammenlikning mellom svarte og hvite, og de som ansees som norske og ikke. Caroline (29) fortalte at hun hadde vært på fest og havnet i en diskusjon med en kvinne som snakket negativt om somaliere. Hun presiserte imidlertid at hun ikke så på Caroline som «dem, de andre utlendingene»:

Kvelden endte med at hun satt og sa at hun hatet somaliere: «Nei somaliere går på NAV og sånt.»
 Og da sier hun til meg at hun ikke skjønner hvorfor jeg gidder å forsvare somaliere, og at liksom
 «du er jo ikke sånn som dem, du er jo norsk, Caroline.»

I likhet med Caroline (29) forteller Arifa (16) at hun blant sine etnisk norske venner får kommentarer som: «Du er den eneste utlendingen som ikke er ghetto.» Sidra (23), som bare har vokst opp med etnisk norske, fikk ofte høre «men du er ikke som de andre utlendingene». Haben (25) fortalte om en kollega som sa:

Jeg synes egentlig folk med mørk hud er veldig stygge. Jeg synes det er skummelt når jeg ser mørke mennesker, jeg blir redd òg, for jeg synes man ser så møkkete ut. Jeg synes du er heldig som er litt lysere.

Intensjonen med fordomsfull inkludering er ofte å gjøre noe positivt overfor personen inkluderingen rettes mot, men ettersom premisset for inkluderingen er å understreke personen som et unntak fra de antatt negative egenskapene til gruppen vedkommende tilhører, blir resultatet likevel en synliggjøring og reproduksjon av fordommer mot minoritetsgruppen som den «inkluderte» tilhører. Som i antakelser om ikke å være «norsk» og antakelser om lav sosial status finnes grunnlaget for mikroagresjoner (Sue et al., 2007) ofte i de underliggende negative symbolske klassifikasjonsmønstrene som skinner gjennom – også når fiendtlighet ikke rettes eksplisitt mot den som mottar kommentarene.

Fem former for motstand mot rasisme

En reaksjon på alle formene for rasisme vi har vist ovenfor, kan være at etniske minoriteter toner ned eller prøver å skjule sin minoritetsbakgrunn, for eksempel ved å legge vekt på spesielle væremåter eller interesser som er forbundet med majoritetsbefolkningen.

Det er vanlig for mange minoriteter å måtte bevise at man passer inn (Beagan, 2003) og prøve å minimere den «kulturelle distansen» mellom seg selv og majoritetsbefolkningen (Koopmans et al., 2019). Blant deltakerne i denne studien var det likevel mer utbredt å prøve å utfordre eller avvise rasismen de opplevde. Vi omtaler dette som former for motstand mot rasisme og beskriver hvordan de ignorerte, konfronterte, delte erfaringer, rapporterte og demonstrerte mot rasisme.

Ignorere rasisme

En vanlig og effektiv måte å reagere mot rasisme på var å ignorere de negative kommentarene, enten ved å tone ned betydningen av det som ble sagt, ved å peke på negative trekk ved dem som kom med kommentarene, eller ved å bruke humor. Ignorering kunne både skje i direkte møte med hets og i bearbeiding av hendelser i etterkant. Malaya (19) sa at hun «bare ler» når medelever på skolen sier noe rasistisk. Ekow (30) fortalte på samme måte om

episoden i banken: «Disse folkene lærer aldri. Men jeg bryr meg egentlig ikke. Jeg lar det ikke påvirke meg så mye som jeg pleide å gjøre. Jeg reagerer ikke. Hvis folk sier noe, så ler jeg bare, smiler til dem og går.»

Humor var en vanlig måte å tone ned betydningen av rasisme (Ellefsen et al., 2022). Det er en måte å gi slipp på bekymring og uro (Lynch, 2002), og kan være en viktig måte å beskytte seg mot, håndtere og gjøre motstand mot rasisme. Yasmin (17) sier «mesteparten av gangene noe skjer, det skjer på en artig måte», men legger til «det er trist og artig på samme måte». Hakim (24) mente at han var blitt flinkere til å ignorere rasisme, men kunne fremdeles bli oppgitt:

Det er ting jeg kan brushe off, da. Jeg ser på det mer som en «okei, det finnes folk som har opplevd ting som er mye verre enn det her, da». [...] Da tenker jeg mer «okei, jeg må chin up og fortsette videre». Da jeg var yngre, var jeg mye sur og tenkte sånn «hva faen, liksom, det er jævlig urettferdig, da».

Behran (29) forteller at han på samme måte har gått videre til tross for opplevelser med rasisme: «Det har jo skjedd så mye som jeg har skuffet under teppet, eller hva det heter, fortrengt fordi man bare 'brusker det off' og så går man videre, liksom.» Andre kunne reagere med sinne eller dvelte ved rasistiske episoder, og da hadde det ofte mer negativ innvirkning på dem. Abebe (29) fortalte hvordan det «spiste» opp hele livet hans: «Jeg tror det er der depresjon og angsten og sånn kommer fra.» Men han mente likevel at han nå har endret hvordan han håndterte rasisme: «Jeg aksepterer det ikke. I'm in charge of it», lo han. Mange følte på et visst ansvar på å konfrontere rasisme, men valgte å avstå fra det fordi det kunne gjøre mer skade enn nytte.

Reaksjonene ble påvirket av hvem som uttalte seg rasistisk, hvor det skjedde, og på humøret deres den dagen. Det var ikke gitt på forhånd hvordan man reagerte, det var dynamisk og situasjonsbestemt. Kayla (23) følte at hun var nødt til å gi slipp fordi det kunne bli slitsomt: «Det skjer så ofte, så hvis vi skal ta det hver eneste gang, kommer jeg til å hate livet mitt.» Noen ganger kunne deltakerne rettferdiggjøre at de ignorerte rasisme, ved å nedvurdere dem som hadde vært rasistiske. «Jeg synes mer synd på dem enn at jeg blir sint», sa Esi (21). Hun la til at «det er deres tap, de går glipp av mye og mange morsomme hyggelig mennesker, og kulturer og mat og musikk og alt mulig». Leyla (30) mente at rasistene «har et jævla problem med seg selv. Det er ikke jeg som er problemet». På denne måten kritiserte deltakerne personen som kom med rasistiske kommentarer, noe som gjorde hendelsene mindre betydningsfulle og dermed enklere å ignorere.

Når deltakerne ignorerte, eller forsøkte å ignorere, rasisme, reduserte det virkningen den hadde i hverdagen deres, særlig i situasjoner hvor rasisme var et forsøk på provokasjon. Å prøve å ignorere rasisme er en personlig og uformell måte å unngå konfrontasjon i situasjoner eller å skape emosjonell distanse i retrospekt etter en hendelse (Orupabo, 2022). Det er den minst verbale og konfronterende av formene for motstand mot rasisme vi beskriver. Den var utbredt i situasjoner hvor rasismen var implisitt, eller hvor deltakere opplevde at de var overlegne i forhold til dem som utøvde rasismen.

Konfrontere rasisme

Den vanligste reaksjonsformen i våre data var å snakke tilbake eller å konfrontere dem som var negative eller kom med rasistiske uttalelser. Disse konfrontasjonene innebar ofte å være «krass» når noe «urettferdig» skjedde (Fleming et al., 2012, s. 405). Konfrontasjonene hadde ulike former – fra dialog, via humoristiske eller sarkastiske kommentarer, og til enda

mer aggressive responser. Noen ganger kunne det eskalere til slagsmål. Yasmin (17) sa at hun «ikke har noe problem med å svare». En måte å konfrontere rasisme på kunne være mild og vennlig. Hun forklarte at:

Når det er ikke så brutale situasjoner, liksom, så føler jeg at jeg kan ha en saklig diskusjon hvor jeg kan informere dem på en ordentlig måte. Jeg føler alltid det er den beste måten. Bare informere dem, ha en ordentlig diskusjon, vise dem at «det du tenker, er egentlig feil, men du vet ikke det». Så da beviser jeg at det er feil. Men selvfølgelig, noen få ganger, så blir ting litt «heated».

Denne vennlige reaksjonsformen har vi i en studie av hverdagsmotstand mot muslimhat beskrevet som å «gå i dialog» med dem som hetser (Banafsheh et al., 2021). Som med ignorering var det vanligere i tilfeller hvor de rasistiske uttalelsene var mindre alvorlige, og i situasjoner hvor de unge følte de hadde et overtak på personen som kom med rasistiske uttalelser. Caroline (29) måtte forklare hvorfor det ikke er greit å bruke ordet «mulatt», og responsen hun fikk, var slik:

«Å ja, det visste jeg ikke. Takk for at du sier ifra.» Det blir jo kanskje litt trykket stemning resten av dagen og det ble litt «weird», men da har man sagt fra, og da bruker hun ikke det ordet mer, og da blir jeg på en måte ikke sint, og kanskje hun skammer seg litt.

Bisharo (21) forklarte årsaken til at han noen ganger gikk inn i mer dialog: «Du blir mer hørt enn hvis du hadde gått inn der sint og sånn 'fuck deg, din jævla rasist'. Det hjelper ikke så mye liksom. Du får ut din aggresjon, men det er ikke så produktiv.» Følelsen av overlegenhet og kontroll la noen ganger til rette for at deltakerne kunne være mer humoristiske og sarkastiske i måten de konfronterte rasistiske uttalelser på. Nilo (20), som nedlatende ble spurt av medstudentene om hun også skulle bli taxisjåfør, svarte tilbake: «Jeg bare 'ja, jeg trenger fysikk for å bli taxisjåfør' [latter] [...] Er du dum? [latter].»

Humor kan være et «skjold» mot fornærmelser (Rappoport, 2005), men også bidra til å lette interaksjonen mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen (Dobai & Hopkin, 2020). Humor kan også være en «myk motstand» mot hegemoniske representasjoner og diskurser og kan motvirke fordommer ved å endre stereotypier uten å eskalere konflikt (Laursen, 2017). Liban (26) beskrev det slik:

Folk som har fordommer da, «å, du ække som dem, ass. Du er norsk, du». Så sier jeg «hehe, no shit» [latter]. Jeg har hørt det så mange ganger i livet, det er helt sjukt. [...]. Jeg sier alltid morsomme ting når de sier «du ække som dem», så sier jeg «nei, jeg er ikke som alle andre generelt, jeg er spesiell», «my momma tells me I'm special».

Andre deltakere var ikke like interessert i å skape en god atmosfære ved å være vennlig, humoristisk og åpen for dialog. Istedenfor poengterte de alvoret og understreket hvor viktig det var med en klar respons og motstand. Da Haben (25) fikk høre at hun var heldig fordi hun var lysere i huden, svarte hun slik:

Veit du, jeg har egentlig ikke spurt om meningen din. Det der er ikke greit, jeg vet ikke hvorfor du forteller meg ting, jeg er uinteressert i hva du egentlig synes om det, og forstår du ikke at det du sier nå, er helt ... Hun bare: «Det er jo bare hyggelig, jeg synes du er heldig som er litt lysere», men da svarte jeg bare: «Det er ikke hyggelig.»

For noen deltakere var det enklere å konfrontere og si fra når det var flere til stede, slik Heidi (19) fortalte:

Hvis jeg var med klassekamerater, og så var vi med andre skoler eller noe sånt, da, så pleier vi å være litt sånn tøff, litt sånn frekke i kjeften, hvis noen var litt smårasistisk. Da «gjenga» vi opp på dem. Man blir litt sånn sterkere når man står flere sammen, da. Da var man liksom komfortabel med å si ifra.

Naomi (23) beskrev også at det var enklere å forsvare seg mot rasistiske hendelser hvis hun var med venner, fordi «da kan jeg gjøre mer. Da har jeg folk som kan forsvare». Men hun sa også: «Hvis jeg er alene, så holder jeg hodet mitt ned og går videre, fordi jeg vil overleve.» Den episoden vi nevnte tidligere, hvor Yasmin (17) var utenfor et gatekjøkken og fikk rasistiske skjellsord slengt etter seg, endte med at hun slo tilbake – helt bokstavelig:

Jeg bare: «Hva er problemet ditt?» Jeg hadde en colaflaske i hånda mi, ikke glass, men plastikk, så jeg var sånn der «hei tsss», så slår jeg han i hodet med den. Jeg begynte å banne til han, da tar han meg og kaster meg mot bilen. Så jeg får panikk, jeg bare: «Jeg vil ikke dø», så jeg spytta han i trynet. For han var stor, han var høyere enn meg, han var en stor mann, så kommer vennene mine og drar oss fra hverandre, og bare: «Ro ned, la oss bare stikke».

Noen få ganger eskalerte slike rasistiske episoder til fysiske konflikter som kunne gjøre at offeret ble til gjerningsperson (se også Ellefsen & Sandberg, 2022).

Minoritetsungdommen i denne studien så vanligvis konfrontasjon, i en eller annen form, som den mest passende reaksjonen på rasisme. Det vi beskriver som å konfrontere rasisme, dekker alt fra å gå i dialog til mer aggressive verbale motreaksjoner og noen ganger fysiske konfrontasjoner. På samme måte – og kanskje også i større grad enn ignoreringen – ga konfrontasjon en følelse av handlingskraft og kontroll. Personen som konfronterte den rasistiske hendelsen, gjorde det for å bevare egen selvrespekt, men også for å opplyse, irrettesette eller straffe personer som uttrykte noe rasistisk.

Dele erfaringer med rasisme

En annen vanlig måte å reagere eller å gjøre motstand mot rasisme på var å snakke om og dele opplevelsene med andre. Det skjedde primært med venner eller andre i omgangskretsen som hadde minoritetsbakgrunn, og som selv kunne relatere til erfaringer med rasisme. I slike samtaler kunne de hjelpe hverandre med å skape og utforske nye måter å mestre livet på (Grier-Reed et al., 2008). Noen deltakere mente også at det var nødvendig å snakke om og dele erfaringer med majoritetsbefolkningen.

Kris (18) sa: «Jeg føler at dem [mennesker med minoritetsbakgrunn] har jo sittet i samme båt sjøl oftest, så da er veldig lett å relatere.» Sophie (24) mente også at det var viktig å ha venner med lik bakgrunn som hun kunne dele og diskutere erfaringer med:

Jeg vokste opp i veldig hvitt miljø med veldig mange hvite venner, som jeg er veldig glad i [latter], så det har ikke noe med det å gjøre. Men akkurat den erfaringen har de ikke. Så det å aktivt søke etter miljøer [...] hvor det også angår dem personlig, har betydd ganske mye for meg det siste halvåret. Selvtillit og å få bekreftet at dette her er greit å mene, føle og tenke, og det får jeg først og fremst av dem som har opplevd det samme.

Hawa (24) kombinerte det å ignorere rasisme med å dele slike erfaringer:

Hvis det bare er små kommentarer, så bare lar jeg det være, men hvis det er noe som gjør inntrykk på meg, så snakker jeg med venner og familie om det bare for å få det ut og uttrykt meg selv. Man kan ikke gå rundt å bære på det for uansett hvor sikker man er på seg selv, så blir man jo påvirket av sånne ting [...] folk har kanskje tips til hvordan du kan håndtere det neste gang.

Å dele erfaringer kunne dermed øke «repertoaret av hverdagsmotstand» (Johansson & Vinthagen, 2016) mot rasisme. Naomi (23) forklarte også at samtalene fungerte som måter å bekrefte fortolkninger av slike opplevelser, spesielt det hun opplevde som «snikangrep»: «Jeg kan snakke med vennene mine om det. Da snakker vi om 'var det her greit, liksom? Var den kommentaren her fin, eller hva synes vi?' Og da er alle sånn: 'Nei, hvem sier sånt?」 Yasmin (17) la vekt på humoren i slike samtaler:

Mesteparten av gangene noe skjer, det skjer på en artig måte. Så jeg sier det ikke sånn for å «oh my god, det her skjedde med meg, jeg er lei meg». Jeg sier «hey folkens, det her skjedde liksom» [ler], og så forteller jeg det, og så er det mer artig enn det er trist, da. Så jeg tror jeg bare gjør det for «humor purposes».

Slike samtaler kunne noen ganger likne en form for satire. Når det ble trukket ekstra langt og de som kom med rasistiske bemerkninger ble beskrevet nedsettende eller veldig stereotypisk, gikk humoren fra det Rappoport (2005) beskriver som et «skjold», til å bli et «sverd». I slike tilfeller kunne humoren øke konfliktnivået (Dobai & Hopkins, 2020).

En del la også vekt på det å dele erfaringer med rasisme med majoritetsbefolkningen. Charifa (31) fortalte at hun kunne få trøst, råd og dialog fra dem som selv har opplevd rasisme, men at «det er viktigere for meg at de som ikke opplever rasisme, får høre det». Yasmin (17) sa det samme:

Jeg tror det er enda viktigere å dele med folk som ikke har opplevd det. En person som ikke har opplevd det, jeg tror de har godt av å høre at dette skjer med folk, og jeg føler det kan gjøre en større forandring.

Å dele erfaringer med rasisme med andre med minoritetsbakgrunn ble beskrevet som viktig sosial støtte, mens det å snakke om rasisme med majoritetsgruppen hadde større følelsesmessig kostnad. For eksempel kunne manglende støtte og forståelse føre til frustrasjon.

Å dele erfaringer med rasisme er en måte å tolke opplevelsen på nytt på – og spesielt online-delning var i kjernen av BLM-mobiliseringen (Yang, 2016). Å kunne snakke om rasisme er en viktig støtte for unge personer med minoritetsbakgrunn. Det hjalp dem følelsesmessig å håndtere negative erfaringer og åpnet opp for å lære nye måter å gjøre motstand mot rasisme. Noen deltakere snakket også om hvor viktig det var å dele egne opplevelser for å informere og mobilisere mot rasisme.

Rapportere rasisme

En mindre vanlig form for motstand mot rasisme var å rapportere hendelser til autoriteter, som for eksempel en lærer, politi eller andre personer i en autoritetsposisjon. Dette hadde sjelden positivt utfall ifølge deltakerne. Aron (18) hadde en venn som anmeldte en hendelse med hatkriminalitet til politiet etter at han ble slått ned uprovosert. Bortsett fra denne hendelsen gjaldt de fleste eksemplene rapportering av krenkende språkbruk.

Ordet «neger» var kjernen i mange av disse hendelsene, og det skjedde ofte på arenaer der ungdom møtes, som skole eller fritidsaktiviteter. I noen få tilfeller førte rapportering til et positivt resultat. Emil (26) sa: «Det var en som kalte meg neger. Jeg sa ifra til mamma, hun sa ifra til rektor, han sa ifra til han, han kom og sa unnskyld til meg en dag. Det skjedde aldri igjen.» Som oftest førte imidlertid ikke rapporteringen til noe resultat. Yasmin (17) fortalte om en liknende episode, men denne gangen var reaksjonen fra skolen en annen:

Jeg hadde ei i klassen min, vi krangla om noe og så sa de n-ordet, og så sa jeg noe stygt tilbake, og så hørte læreren det, og hun bare: «Hvorfor sier du det?» Da svarte jeg at «hun kalte meg neger» – og hun bare: «Men du er jo det». Så dro jeg hjem og sa det til mamma, og så kom mamma på skolen og læreren var sånn «nei, jeg beklager, jeg mente det ikke sånn», og hun bare: «I gamledager så refererte vi til svarte folk som det».

Kris (18) fortalte om en episode med rasisme på fotballkamp: «Etter kampen så snakka vi med hoveddommeren, og så sier han 'jo, det skal vi ta tak i, vi skal ikke ha det i idretten' og alt det der. Men så skjedde det ikke mye etter det, altså ingenting, da.» Sidra (23) hadde også mistet troen på å melde fra: «Det er jo veldig mange ulike hendelser, da. Som ofte da jeg gikk på ungdomsskolen, men da hadde jeg egentlig sluttet å si ifra til lærere om at jeg ofte fikk negative kommentarer.»

Noen ganger førte rapportering av rasisme til negative konsekvenser for den som varslet. Charifa (31) fortalte om en episode med rasisme som hun bestemte seg for å melde til sjefen:

Det første hun sier er «hva vil du jeg skal gjøre med det, da?» og så etter litt om og men så sier hun «okei, vi kan få til et meklingsmøte». Dette møtet ender med at «alle må være snille og greie og alle er enige med at sånne ting hører ikke hjemme på denne arbeidsplassen, det er ikke lov å si stygge ting til hverandre» bla, bla. Men det som skjedde etterpå, var at denne sjefen systematisk og bevisst ikke ga meg flere vakter.

Å rapportere rasisme er den eneste formelle måten å gjøre motstand mot rasisme på i vårt datamateriale. Det hadde svært uforutsigbare utfall fordi varsleren ikke visste hvordan autoriteter kom til å behandle hendelsen, og det innebar også å måtte fortelle om en personlig og sårbar situasjon. Det var også forbundet med en personlig risiko som kunne sette deltakerne i en uheldig posisjon eller skape dårlig stemning på arbeidsplassen, skole eller sosiale nettverk. Denne typen motstand var også avhengig av en forståelsesfull tredjepart for at en potensiell sanksjon skulle iverksettes.

Protestere mot rasisme

En ting alle deltakerne hadde til felles, var at de sommeren 2020 deltok i BLM-demonstrasjonene. Personlige erfaringer med rasisme, men også venner og families erfaringer motiverte dem til å delta. Noen ganger spilte dårlige erfaringer med rapportering også inn i motivasjonen for å protestere. Serawa (26), som hadde meldt fra til læreren, forklarte:

Jeg sa jo ifra til læreren, men hun kom med et skikkelig dumt svar [...]. Etter den tid så tenker jeg hva er vitsen med å si det til læreren hvis hun mener det samme som vedkommende som mobber meg. Så jeg dro på demonstrasjonen for å støtte my people.

Sidra (23) hadde samme opplevelse:

Når jeg har snakket med foreldrene mine i ettertid, om hvordan skolene behandlet mobbesaker som jeg opplevde, så sier ofte mamma og pappa: «Men de visste ikke bedre, vi var en av de første utlendingene som kom til plassen.» Men hvor lenge skal det være nok da? Når skal de lære?

Sophie (24) forklarte at «for meg er noe veldig personlig, men det er også noe veldig politisk som ikke helt nødvendigvis går an å skille». Ekow (30) beskrev noe av det samme: «Hovedgrunnen til at jeg dro på den BLM-demonstrasjonen, var først og fremst at jeg er svart og har opplevd rasisme», og la til at «alle må gjøre sin del.» Esi (21) oppsummerte erfaringene til mange av deltakerne da hun sa det slik:

Det er på en måte en grense hvor mye man kan ta imot og gå imot. Det blir jo slitsomt etter hvert. Hvor mye man vil prøve å børste det vekk, så påvirker det hvordan man tenker, og hva man gjør. Men for meg, jeg tenkte ikke mest på meg selv da jeg dro på demonstrasjonen. Jeg var lei, jeg var frustrert, jeg tenkte på de jeg kjenner, jeg tenkte på alle dødsfallene og alle de hendelse som har skjedd. Også på fremtiden fordi jeg ser for meg å få barn. Man vil jo helst at de skal slippe å gå gjennom det jeg har gjort.

Sosial protest er den mest tydelige formen for organisert motstand vi beskriver. Manglende tro på rapportering og skepsis til myndighetenes engasjement mot rasisme motiverte til politisk protest, men det spilte også inn at BLM-bevegelsen fikk mye oppmerksomhet internasjonalt i denne perioden. Bevegelsen fikk massiv dekning i nyhetsmediene og på sosiale medier, og det var enkelt å henge seg på. Sosiale og politiske protester har som mål å skape politisk endring, men de kan også bidra til å styrke selvrespekten og stoltheten til dem som deltar (Goodwin & Jasper, 2006).

Diskusjon

Vi har beskrevet fem ulike former for hverdagsrasisme som minoritetsungdom i studien fortalte om, samt fem måter de øvet motstand mot rasisme. De formene for rasisme vi har beskrevet, er basert på enkelthendelser, men må sees som uttrykk for bredere kulturelle strukturer der sosial sortering baseres på ideer om «det norske». I disse forestillingene er hudfarge og andre etniske markører utslagsgivende for hvordan majoritetsbefolkningen kategoriserer minoriteter (Andersson, 2002, 2003). Dette kommer til uttrykk i alle de fem formene for rasisme som vi har identifisert. Enten hverdagsrasismen var eksplisitt eller subtil, intendert eller ikke, så gjenspeiler de fem formene for rasisme kulturelle strukturer og «tatt-for-gitte mentale kategorier hos en hvit majoritet» (Haugsgjerd & Thorbjørnsrud, 2021, s. 78) som deltakerne i vår studie opplevde som noe negativt eller krenkende.

De ulike formene for rasisme må sees i sammenheng. Deltakerne beskrev ofte opplevelser med flere eller alle formene for rasisme. Hverdagsrasisme er sjelden en isolert hendelse, men en bredere erfaring der en hendelse kan trigge minner om og assosiasjoner til liknende erfaringer. Erfaringene er en «kumulativ» prosess (Essed, 1991, s. 8), og det er derfor viktig å være oppmerksom på hvordan «summen av alle de små og store krenkelser» påvirker dem som rammes (Orupabo, 2021, s. 119). Sentralt for hvordan disse oppleves, er også hvordan personen reagerer på krenkelsene. Mens det har vært forsket en del på rasisme i Norge, har det vært betydelig mindre fokus på reaksjoner og hverdagslig motstand.

Det som finnes av internasjonal forskning om responser på rasisme, har vist at det er mange ulike reaksjonsmåter, og at de henger sammen med formene for krenkelse

(Swim et al., 2003). Mens kollektive protester og offentlig motstand ofte kommer i sammenheng med rasistiske hendelser som har fått bred offentlig oppmerksomhet, spiller likevel personlige opplevelser av rasisme en avgjørende rolle i motivasjonen for slik motstand (Ellefsen & Sandberg, 2022). Vi fant at reaksjoner i form av rapportering var vanligere i etterkant av hendelser som ble opplevd som utvetydig rasistiske. Å protestere og rapportere var de minst vanlige reaksjonsformene mot rasisme blant deltakerne og står i kontrast til reaksjonene vi beskriver som «hverdagsmotstand» (Ellefsen et al., 2022). Å ignorere, konfrontere og dele erfaringer med rasisme er uformelle reaksjoner som utøves i private sammenhenger. De kom som regel etter deltakernes egne opplevelser, og rasismen det ble reagert på, inkluderte oftere mer subtile mikroagresjoner. Der det var flere som reagerte sammen, var det i hovedsak små sosiale grupper av venner, familie eller bekjente som ga sosial støtte til den som delte sine negative erfaringer.

De fem reaksjonsformene på rasisme kan dermed på et overordnet nivå knyttes til ulike sosiale sammenhenger. Bildet er mye mer mangfoldig når vi ser etter sammenhenger mellom type hendelse eller situasjon og reaksjonsform. Det er enkelt å være enig i at mennesker reagerer ulikt ut fra situasjon, publikum og sosial arena (Goffman, 1959). Våre data og analyser i denne artikkelen gir imidlertid ikke innsikter om eller mulighet for å trekke klare slutninger om sammenhenger mellom type situasjon og reaksjon. Til dette trengs det enten kvantifiserbare data som kan se på sammenhengen mellom hendelse og reaksjon, eller mer dyptgående analyse av interaksjonen i enkeltsituasjoner. Begge deler bør være en oppgave for framtidig forskning.

Etnisk identitet er en viktig faktor for hvordan minoriteter forstår, opplever og reagerer på rasisme. De som har en svakere minoritetsetnisk identitet, kan oppleve rasisme annerledes enn de med sterkere identitet (Swim et al., 2003). Spesielt deltakelsen i kollektive BLM-protester ga flere deltakere sterkere etnisk identitet gjennom en styrket selvfølelse og stolthet knyttet til det å være svart. De som delte negative erfaringer med sine nærmeste, fikk støtte og hjelp til å håndtere negative hendelser, og de kunne diskutere seg fram til nye forståelser i fellesskap som påvirket framtidige reaksjoner. Slike kollektive endringsprosesser kan dermed ha store konsekvenser for unge minoriteters opplevelser av og reaksjoner på hverdagsrasisme (Ellefsen et al., 2022).

Reaksjonene på rasisme som vi har beskrevet, er først og fremst positive fordi de motarbeider og demper konsekvensen av rasisme. Å dele egne erfaringer med rasisme kan bidra til økt solidaritet blant dem som har erfart det samme, eller økt bevissthet hos den hvite majoriteten. Men reaksjonene kan også problematiseres. For eksempel kan det å ignorere rasisme bidra til å normalisere det (Browne et al., 2011). Aggressive konfrontasjoner kan reprodusere rasistiske stereotyper istedenfor å bryte ned fordommene. Å dele erfaringer med andre fra den etniske minoriteten kan generere gjensidig støtte, men kan også reprodusere problematiske fortolkninger i tilfeller hvor disse ikke «prøves» mot mer kritiske stemmer. Som vi har sett, er det også vanskelig å dele erfaringer med majoritetsbefolkningen.

Formelle og offentlige reaksjoner på rasisme er ikke utbredt blant deltakerne i vår studie. I tillegg har disse reaksjonsformene store begrensninger. For eksempel fører rapportering sjelden til ønsket resultat. For at slik motstand skal være effektiv, er den avhengig av en tredjepart med autoritet til å iverksette en potensiell sanksjon. Det kan være vanskelig i mange tilfeller av mikroagresjoner. Det er også velkjent at sosial protest går i bølger som ofte er kortvarige, og at slike protester ikke nødvendigvis endrer samfunnet (Amenta et al., 2010) – selv om de øker bevisstheten rundt et problem. Vi vil derfor hevde at det vi kaller hverdagsmotstand mot rasisme, gjennom ignorering, konfrontering og deling av erfaringer er det viktigste for å forstå hvordan rasisme bekjempes i Norge i dag. Selv blant deltakerne i

denne studien som hadde deltatt i BLM-demonstrasjonene, var den motstanden de gjorde mot rasisme i hverdagen, både vanligere og mer betydningsfull.

Hverdagslige former for motstand mot rasisme er ofte mindre synlig og får mindre oppmerksomhet enn demonstrasjoner, anmeldelser, holdningskampanjer og tiltak fra myndighetene. Når motstand mot rasisme integreres i hverdagens interaksjoner, utgjør det likevel en form for allestedsnærværenhet som kan være mer potent enn de fleste former for politisk mobilisering og offentlige tiltak. Denne hverdagsmotstanden er det viktig å forstå gjennom en hverdagens sosiologi (se f.eks. Lefebvre, 1991; Cohen & Taylor, 1992; Kalekin-Fishman, 2013). Det er også viktig å anerkjenne, trekke lærdommer fra og jobbe på lag med denne hverdagsmotstanden i bredere mobiliseringer mot rasisme, hat og diskriminering.

Konklusjon

Vi har beskrevet de fem mest framtrædende formene for rasisme som deltakerne i denne studien fortalte om. Dette er det vi kaller skjellsord og nedsettende ytringer, forskjellsbehandling og diskriminering, antakelser om ikke å være «norsk», antakelser om lav sosial status og fordomsfull inkludering. Etter dette har vi sett på de viktigste formene for motstand mot rasisme gjennom å vise hvordan etniske minoriteter ignorerer, konfronterer, deler erfaringer, rapporterer og protesterer. Hverdagsrasisme og mikroaggressjoner er formet av brede sosiale prosesser og kulturelle strukturer og dominerte i denne studien. Vårt mål har ikke vært å forklare hvordan eller hvorfor disse kulturelle strukturene oppstår, men heller å vise hvordan de kommer til uttrykk i minoriteters dagligliv – og hvordan de som opplever dem, gjør aktiv motstand. Når rasisme skjer som del av brede sosiale prosesser og kulturelle strukturer, er det vanskelig å bekjempe den uten også å være kontinuerlig til stede i disse. Derfor er «hverdagen» kanskje den viktigste arenaen for å motarbeide rasisme.

Referanser

- Adam, B. D. (1978). *The survival of domination: Inferiorization in everyday life*. Elsevier.
- Andersson, M. (2002). Identity work in sports: Ethnic minority youth, Norwegian macro-debates and the role model aspect. *Journal of International Migration and Integration*, 3(1), 83–106.
- Andersson, M. (2003). Immigrant youth and the dynamics of marginalization. *Young*, 11(1), 74–89. <https://doi.org/10.1177/110330880301100107>
- Andersson, M. (2023). *Rasisme – en innføring*. Fagbokforlaget.
- Andersson, M., Jacobsen, C. M., Rogstad J., & Vestel, V. (2012). *Kritiske hendelser – nye stemmer: Politisk engasjement og transnasjonal orientering i det nye Norge*. Universitetsforlaget.
- Andrews, C., & Dorinda, J. (2012). Black achievers' experiences with racial spotlighting and ignoring in a predominantly white high school. *Teachers College Record*, 114(10), 1–46. <https://doi.org/10.1177/0161468112114010>
- Amenta, E., Caren, N., Chiarello, E., & Su, Y. (2010). The political consequences of social movements. *Annual Review of Sociology*, 36(1), 287–307.
- Aquino, K. (2016). Anti-racism “from below”: Exploring repertoires of everyday antiracism. *Ethnic and Racial Studies*, 39(1), 105–122. <https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1096408>
- Banafsheh, A., Ellefsen, R., & Sandberg, S. (2021). *”Jævla terrorist!”: Muslimhets og hverdagsmotstand*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bangstad, S. (2015). The racism that dares not speak its name: Rethinking neonationalism and neo-racism in Norway. *Intersection*, 1(1), 49–65. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v1i1.26>
- Bangstad, S. (2017). Rasebegreps fortid og nåtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(3), 233–251. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-03-0>

- Beagan, B. L. (2003). 'Is this worth getting into a big fuss over?' Everyday racism in medical school. *Medical Education*, 37(10): 852–860. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2923.2003.01622.x>
- Bertilsson, T. M. (2004). The elementary forms of pragmatism: On different types of abduction. *European Journal of Social Theory*, 7(3), 371–389. <https://doi.org/10.1177/1368431004044199>
- Browne, K., Bakshi, L., & Lim, J. (2011). "It's something you just have to ignore": understanding and addressing contemporary lesbian, gay, bisexual and trans safety beyond hate crime paradigms. *Journal of Social Policy*, 40(4): 739–756.
- Coates, R. D. (2011). Covert racism in the US and globally. I R. D. Coates (red.), *Covert racism* (s. 239–265). Brill.
- Cohen, S., & Taylor, L. (1976) 1992. *Escape attempts* (2. utg.). Routledge.
- Damsa, D., & Ugelvik, T. (2018). One of us or one of them? Researcher positionality, language, and belonging in an all-foreign prison. I S. Ø. Jahnsen, R. Powel & A. Fili (red.), *Criminal justice research in an era of mass mobility*. Routledge.
- Dankertsen, A., & Kristiansen, T. (2021). "Whiteness isn't about skin color": Challenges to analyzing racial practices in a Norwegian context. *Societies*, 11(2), 1–46. <https://doi.org/10.3390/soc11020046>
- Dobai, A., & Hopkins, N. (2020). Humour is serious: Minority group members' use of humour in their encounters with majority group members. *European Journal of Social Psychology*, 50(2), 448–462. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2612>
- Ellefsen, R., Banafsheh, A., & Sandberg, S. (2022). Resisting racism in everyday life: From ignoring to confrontation and protest. *Ethnic and Racial Studies*, 45(16), 435–457. <https://doi.org/10.1080/01419870.2022.2094716>
- Ellefsen, R., & Sandberg, S. (2022). A repertoire of everyday resistance: Young Muslims' responses to anti-Muslim hostility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(11), 2601–2619. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2021.1894913>
- Ellefsen, R., & Sandberg, S. (2022). Black Lives Matter: The role of emotions in political engagement. *Sociology*, 56(6), 1103–1120. <https://doi.org/10.1177/00380385221081385>
- Erdal, M. B. (2021). On being allowed to belong: A somewhat undetermined and low-key approach to racialization. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 87–93. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-06>
- Erdal, M. B., Berelli D., Kruse, M., Tjønn M. H., Midtbøen A. H., Brochmann G., Bevelander P., Mouritsen, P., Emily, C. B., & Jensen, K. K. (2019). *Citizenship, participation and belonging in Scandinavia: Results from a survey among young adults of diverse origins in Norway, Sweden and Denmark*. Peace Research Institute Oslo. Lest 10. august 2021. <https://www.prio.org/Publications/Publication/?x=12138>
- Eriksen, K. G. (2021). Mot utvidede forståelser av rasialisering og rasisme i skolen. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 7(2021), 104–116. <http://dx.doi.org/10.23865/ntpk.v7.2445>
- Essed, P. (1991). *Understanding everyday racism: An interdisciplinary theory*. Sage.
- Essed, P. (2002). Everyday racism. I D. T. Goldberg & J. Solomos (red.), *A Companion to Racial and Ethnic Studies* (s. 202–216). Blackwell. <https://doi.org/10.1111/b.9780631206163.2002.00020.x>
- Feagin, J. R. (1991). The continuing significance of race: Antiblack discrimination in public places. *American Sociological Review*, 56(1), 101–116.
- Fleming, C. M., Lamont, M., & Welburn, J. S. (2012). African Americans respond to stigmatization: The meanings and salience of confronting, deflecting conflict, educating the ignorant and "managing the self" *Ethnic and Racial Studies*, 35(3), 400–417. <https://doi.org/10.1080/01419870.2011.589527>
- Führer, L. M. (2021). *The social meaning of skin color?: Interrogating the interrelation of phenotype/race and nation in Norway* [doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday.
- Goodwin, J., & Jasper, J. (2006). Emotions and social movements. I J. Stets & J. Turner (red.), *Handbook of the Sociology of Emotions* (s. 611–635). Springer.
- Grier-Reed, T. L., Madyun, N. M., & Buckley, C. G. (2008). Low black student retention on a predominantly white campus: Two faculty respond with the African American student network. *Journal of College Student Development*, 49(5), 476–485. <https://doi.org/10.1353/csd.0.0031>

- Harlap, Y., & Riese, H. (2021). We don't throw stones, we throwflowers: Race discourse and race evasiveness in the Norwegian university classroom. *Ethnic and Racial Studies*. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1904146>
- Haugsgjerd, A. H., & Thorbjørnsrud, K. (2021). Innspill til debatten om strukturell rasisme: potensial, utfordringer og kritikk. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 78–79. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-04>
- Hellevik, O. (2020). Antisemitism and Islamophobia in Norway: A survey analysis of prevalence, trends and possible causes of negative attitudes towards Jews and Muslims. I C. Hoffman & V. Moe (red.), *The shifting boundaries of prejudice: Antisemitism and Islamophobia in contemporary Norway* (s. 108–154). Scandinavian University Press. <https://doi.org/10.18261/978-82-15-03468-3-2019-0>
- Hollander, J. A., & Einwohner, R. L. (2004). Conceptualizing resistance. *Sociological Forum*, 19(4), 533–554. <https://doi.org/10.1007/s11206-004-0694-5>
- Hyers, L. L. (2007). Resisting prejudice every day: Exploring women's assertive responses to anti-black racism, anti-semitism, heterosexism, and sexism. *Sex Roles*, 56, 1–12. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9142-8>
- Høy-Petersen, N. (2021). Civility and rejection: the contextuality of cosmopolitan and racist behaviours. *Sociology*, 55(6), 1191–1210. <https://doi.org/10.1177/00380385211011570>
- Ikuenobe, P. (2011). Conceptualizing racism and its subtle forms. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 41(2), 161–181. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2010.00453.x>
- Jean, Y. S., & Feagin, J. R. (1998). *Double burden: black women and everyday racism*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315705095>
- Johansson, A., & Vinthagen, S. (2016). Dimensions of everyday resistance: An analytical framework. *Critical Sociology*, 42(3), 417–435. <https://doi.org/10.1177/0896920514524604>
- Kalekin-Fishman, D. (2013). Sociology of everyday life. *Current Sociology*, 61(5–6), 714–732. <https://doi.org/10.1177/0011392113482112>
- Koopmans, R., Veit, S., & Yemane, R. (2019). Taste or statistics? A correspondence study of ethnic, racial and religious labour market discrimination in Germany. *Ethnic and Racial Studies*, 42(16), 233–252. <https://doi.org/10.1080/01419870.2019.1654114>
- Krause, E. L., & Li, Y. (2020). Out of place: Everyday forms of marginalization, racism, and resistance among Chinese migrants in Italy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1801399>
- Lamont, M., da Silva, G. M. D., Welburn, J. S., Guetzkow, J. A., Mizrachi, N., Herzog, H., & Reis, E. P. (2016). *Getting respect: Responding to stigma and discrimination in the United States, Brazil, and Israel*. Princeton University Press.
- Lamont, M., & Fleming, C. M. (2005). Everyday antiracism: Competence and religion in the cultural repertoire of the African American elite. *Du Bois Review*, 2(1), 29–43. <https://doi.org/10.1017/S1742058X05050046>
- Laursen, J. (2017). (No) laughing allowed—humour and the limits of oft Power in prison. *British Journal of Criminology*, 57(6), 1340–1358.
- Lefebvre, H. (1991). *The social production of space*. Blackwell Publishing.
- Lems, J. M. (2021). Staying silent or peaking up: Reactions to racialization affecting Muslims in Madrid. *Ethnic and Racial Studies*, 44(7), 1192–1210. <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1779949>
- Lynch, O. H. (2002). Humorous communication: Finding a place for humor in communication research. *Communication Theory*, 12(4), 423–445. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2002.tb00277.x>
- McIntosh, L. (2013). Impossible presence: Race, nation and the cultural politics of “being Norwegian.” *Ethnic and Racial Studies*, 38(2), 309–325. <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.868017>
- McNeilly, M. D., Anderson, N. B., Armstead, C. A., Clark, R., Corbett, M., Robinson, E. L., Pieper, C. F, Lepisto, E. M. (1996). The perceived racism scale: A multidimensional assessment of the experience of white racism among African Americans. *Ethnicity & Disease*, 6(1–2), 154–166.
- Memmi, A. (2000). *Racism*. University of Minnesota Press.

- Midtbøen, A. H. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 62(1), 106–115. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-09>
- Midtbøen, A. H., & Rogstad J. C. (2012). Diskrimineringsens omfang og årsaker: Etniske minoriteters tilgang til norsk arbeidsliv (Rapport 2012:1). Institutt for samfunnsforskning. <http://hdl.handle.net/11250/177445>
- Nadim, M., & Fladmoe, A. (2021). Mobbing og hatytringer blant skoleungdom i Oslo: Betydningen av elevenes minoritetsbakgrunn og skolekonteksten. *Nordisk Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 2(2), 129–149. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-8162-2021-02-03>
- Ohnmacht, F., & Yildiz, E. (2021). The postmigrant generation between racial discrimination and new orientation: From hegemony to convivial everyday practice. *Ethnic and Racial Studies*, 44(16), 149–169. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1936113>
- Orupabo, J. (2008). «På TV sa de at de trengte ingeniører ...»: Etniske minoriteter: klasseidentifikasjon og arbeidsposisjon. Institutt for samfunnsforskning. <http://hdl.handle.net/11250/177603>
- Orupabo, J. (2021). Spranget fra hvem som er rasist, til når, hvor og hvordan. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 116–120. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-10>
- Orupabo, J. (2022). Enacting efficient care within a context of rationalisation. *Sociological Review*, 70(1), 57–73. <https://doi.org/10.1177/003802612111052390>
- Paradies, Y. (2016). Whither anti-racism? *Ethnic and Racial Studies*, 39(1), 1–15. <https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1096410>
- Perry, B. (2015). Exploring the community impacts of hate crime. I N. Hall, A. Corb, P. Giannasi & J. Grieve (red.), *The Routledge international handbook on hate crime* (s. 47–58). Routledge.
- Politidirektoratet. (2016). *Politiets innbyggerundersøkelse 2016*. Innbyggerundersøkelsen. Ipsos. Lest 15. august 2021. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/innbyggerundersokelsen/innbyggerundersokelse-2016.pdf>
- Pollock, M. (2008). *Everyday antiracism: Getting real about race in school*. The New Press.
- Rappoport, L. (2005). *Punchlines: The case for racial, ethnic, and gender humor*. Praeger.
- Rogstad, J., & Midtbøen, A. H. (2009). *Rasisme og diskriminering. Begreper, kontroverser og nye perspektiver*. Norges forskningsråd.
- Scherr, T. G., & Larson, J. (2010). Bullying dynamics associated with race, ethnicity, and immigration status. I S. R. Jimerson, S. M. Swearer & D. L. Espelage (red.), *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (s. 223–234). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Soule, S. A., & Roggeband, C. (2018). Diffusion processes within and across movements. I D. A. Snow, S. A. Soule, H. Kriesi & H. J. McCammon (red.), *The Wiley Blackwell companion to social movements*. <https://doi.org/10.1002/9781119168577.ch13>
- Schneider, K. T., Hitlan, R. T., & Radhakrishnan, P. (2000). An examination of the nature and correlates of ethnic harassment experiences in multiple contexts. *Journal of Applied Psychology*, 85(1), 3–12. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.85.1.3>
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak*. Yale University Press.
- Sue, D. W., Lin, A. L., Torino G. C., Capodilupo C. M., & Rivera, D. P. (2009). Racial microaggressions and difficult dialogues on race in the classroom. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 15(2), 183–190. <https://doi.org/10.1037/a0014191>
- Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M. B., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist*, 62(4), 271–286. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271>
- Swim, J. K., Hyers, L. L., Cohen, L. L., Fitzgerald, D. C., & Bylsma, W. H. (2003). African American college students' experiences with everyday racism: Characteristics of and responses to these incidents. *Journal of Black psychology*, 29(1), 38–67. <https://doi.org/10.1177/0095798402239228>
- Van Laer, K., & Janssens, M. (2011). Ethnic minority professionals' experiences with subtle discrimination in the workplace. *Human Relations*, 64(9), 1203–1227. <https://doi.org/10.1177/0018726711409263>

- Vrålstad, S., & Wiggen, K. S. (2017). *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (SSB-rapport 2017/13). Statistisk sentralbyrå. Lest 3. juni 2021. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/309211>
- Warren, J. W. (2000). Masters in the field: White talk, white privilege, white biases. I F. W. Twine & J. W. Warren (red.), *Racing research, researching race: Methodological dilemmas in critical race studies* (s. 135–164). New York University Press.
- Whitehead, K. A. (2015). Everyday antiracism in action. *Journal of Language and Social Psychology*, 34(4), 374–389. <https://doi.org/10.1177/0261927X15586433>
- Yang, G. (2016). Narrative agency in hashtag activism: The case of #BlackLivesMatter. *Media and Communication*, 4(4), 13–17. <https://doi.org/10.17645/mac>